

« . . . Nem sokkal azután M. Petit de Julleville egy hetedfél éves leányra tett figyelmessé, kinek esete még bonyolultabb volt, tehát még érdekesebb. A leányka ki tudta ejteni a *t*-t és *k*-t, de összezavarta őket; *toi*-t mondott *quoi* helyett, *s très* helyett *krès*-t . . . Mivel tudott angolul, kértem, hogy fordítsa le angolra a mit mondok néki. *Toi*-ra *what*-tal felel, *quoi*-ra szintén; másszor meg *quoi*-t *thou*-val adta vissza. A hallási hiba nyilvánvaló volt; ettől fogva a kiejtési hiba javításánál csak a látásra számítottam.

A gyakorlatokat nehézség szerint csoportosítottam . . . A quadrans nagyon megtetszett a kis Yvonneknak; nagyon érdekes játékszernek találta. Anyjával együtt nagy buzgalommal fogtak a tanuláshoz, és egy hónap múlva Yvonneknak megjavult a kiejtése, hallása és helyesírása, mert eddig úgy írt, a mint beszélt . . . »

De szükségtelen a példákat szaporítani, két dolog, azt hiszem az eddigiekből is világosan kitetszik.

1. A kísérleti phonetika eredményei és technikai eszközei nagy haszonnal és eredménynyel alkalmazhatók (hozzáértő tanító vezetése mellett) valamely idegen nyelv tanulásánál a hangok pontos articulációjának begyakorlására, ha a hangkép nem szolgál a kiejtés biztos alapjául;

2. az anyanyelv megtanulásánál a kiejtésbeli hibák megjavítására azon esetben, ha az articuláció helytelenségének oka a hallóképesség fogyatékosága vagy a hangképző szervek fejletlensége, nem pedig a mozgató idegrendszer kisebb-nagyobb fokú betegsége.

GOMBOCZ ZOLTÁN.

QUINTILIANUS ESZMÉNYE.

A római császárság a Flaviusok uralma alatt még mindig tetőpontján állott hatalmának és nagyságának. A fényes századnak, a minőt még a pogány világ nem látott, Augustus alatt kezdődött hajnala. A Vergiliustól megénekelt világuralom: Tu regere imperio populos, Romane, memento (Aen. VI, 851.) már úgy látszott, teljesen bekövetkezett. A politikai élet virágzásban állott; külsőleg a gyarmatok, a vagyonos provinciák hirdetik a római sasok diadalait, belsőleg pedig méltó nemzeti műveltség uralkodott. A császárok kedvtelése és hiúsága kedvezett a megindult általános szellemi mozgalomnak, s a tudományok és művészetek pártolásában nemes kielégítést nyert. A tudósok és költők hízélgéssel vették körül ez «isteneket», kik figyelmöket arra is kiterjesztették, hogy

a műveltség mennél szélesebb körben verjen gyökeret, mert ez a műveltség volt az, mi e korban tőlök a barbárt alapjában elválasztotta.

«Az ember — mondja a spanyol Seneca (Ep. 69.) — úgy tekintheti a világot, mint nemzetének nagy lakóhelyét. Minden, a mit látsz, most egy, mindnyájan egy testnek vagyunk tagjai. A társadalom egy óriási ívezethez hasonlít, melyet részének kölcsönös feszültsége és nyomása tart fenn.»

Ennek a képnek árnyoldalai is vannak, de nagyok; ennek a fényes korszaknak már inog az alapja: az egyéni erkölcsösség hiánya és a társadalmi romlottság már kikezdték e nagy szervezet bástyáját, a *római virtus* már nem erkölcsi erejével, hanem külső ragyogással és az értelem egyoldalú kiképzésével imponál.

A római nép ereje a *családi szentély* tisztaságából sarjadt. Most eltűnt a római matrona képe, nincsenek családanyak, csak ágyasok; emanczipált nők iparkodnak befolyást szerezni mindenütt, kik mindent megengednek magoknak. «Az asszonyok főrészesei valának az összeesküvéseknek, szerzői a mérgezéseknek, gyilkosságoknak, a családi szentély első megrontói.» Ifjabb *Seneca* édesanyját azért magasztalja, mert a fajtalanság nem sorozá őt a nők többségéhez (Consol. ad Helviam, 16, 3.). *Juvenalis* azt mondja, hogy a nők ismét elválnak, midőn még el sem hervadtak a zöld galyak, melyek az ajtót díszítették, midőn menyasszony korukban férjük házába jöttek, s így 5 év alatt nyolczszor is férjhez mennek (Sat. VI, 233 sk.). A vallásos házasság (confarreatio) mindinkább ritkul s általánosabb lesz a szabad házasság (concubinatus), sőt ezt is abba hagyják: a *lex Julia* és *Papia Poppæa* mintha sohasem hoztattak volna!

A nép erkölcstelen *multságairól* nem szólunk. Augustus megtiltja, hogy egy nap 120 embernél többet ne bocsássanak a küzdőterre, Titus 5000 állatot ölet meg egy napon. A közönség ujjongott a vér látára, elfásult kedélyét csak a pikáns és izgalmas multságok elégítették ki. A gladiatori játékok óriási pusztítást okoznak, csak *Senecának* van érzéke, hogy kikeljen e barbár multság ellen. Livius keserűen kifakad: «Annyira jutottunk a gonozságban, hogy sem a bajt, sem az orvosságot elviselni nem tudjuk.»

A *vallás* is elvesztette tekintélyét, hitelét. Cicero még így nyilatkozik: «Egyedül az istenség különös ótalmának köszöni nagy birodalmunk keletkezését, növekedését, fenmaradását» (Orat. de harusp. Resp. 9.). Most gúnyolódnak az isten létezésén, semmi sem szent a műveltek előtt, a népnél meg durva és erkölcstelen babonák teszik a vallás lényegét. Ezen időbe esik a keleti kultuszok beözönlése s régen volt az, midőn még a *senatus-consultum de Bacchanalibus* hozatott! Kik a vallást elvetették, a tudományban, a *bölcséletben* keresték a zsinórmértéket életökhöz s a legellentétebb nézetek alapján akarták az erkölcs szabá-

lyait megállapítani. «Az epikureizmus felé hajlottak a szende, békeszerető, a viszonyokhoz alkalmazkodni kész szellemek, a stoicismus felé a szilárd és szigorú, a rossz valósággal harcra kelni elhatározott és azt kiküzdeni erős, valamint a kemény és merev jellemek, azok a realisták, ezek az idealisták valának, míg a minden túlzástól idegenkedők az újabb akademia tanában találták kielégítésöket, az eclecticismus pedig szintén számtalan egyéni szellemiránynak és ethikai szükségletnek megfelelő módosítását teremté a főrenderszeknek.» (Bozóky: Vallás-erk. viszonyok a róm. császárság fénykorában. 163—164. l.)

Ezen kornak akart *Quintilianus* reformátora, újító mestere lenni, a mennyire lehetett egy rhetori iskola szűk keretében. Látta a nagy romlottságot, mely nemzetét dicstelen bukással fenyegette, a nevelés reformjával akart segítségére, megmentésére sietni. Pedig nem sok reménye lehetett. A romlottság sebe már mélyebb volt, semhogy ki lehetett volna egyszerűen vágni. Egy új, romlatlan és tiszta vérű népnek kellett jönie, hogy beolvadásával felfrissítse, megmentse a kiélt és tehetetlenségbe sülyedt nyugatot; egy új szellemű műveltségre volt szükség, mely megváltoztassa a föld színét. *Quintilianus* azt hitte, hogy a közélet pangásának, az erkölcsök elvadásásának az az oka, hogy nincsen erkölcsi, nemzeti alapja; azt tartotta, hogy e sajnálatos állapoton első sorban az iskolák irányzatának és a műveltségnek szilárd erkölcsi és nemzeti alapra való helyezésével lehet és kell segíteni, — és ez egy eszmének szentelte egész életét, gyakorlati és irodalmi munkásságát!

Ennek a magasztos ideának szolgálatában írja meg ösmert művét, az ókori didaktika remekét. Az *Institutionum oratoriarum l. XII.* című munkájában tüzetesen és lelkesen vázolja meg annak az eszménynek a képmását, mely az *orator perfectus* fogalmában az erkölcsileg és szellemileg művelt rómaid jelenti. Nem akart egyszerűen rhetorikát, utasításokat a szónoki művészetre írni; megírták ezt már előtte azok, a kik után dolgozott, hanem tudatos és kimerítő rajzát akarta adni annak a nevelésnek, mely a római népet ismét őseinek csapásába téríti. Szerintünk elhibázottnak vagy legalább is egyoldalúnak tetszik az a nevelés, melynek végső célja az ékesszólás, a *fari posse*; de római szempontból mérlegelve a dolgot, ép oly helyénvalónak ösmerjük el, mint a görögök *kalokagathiáját*.

Hogy *Quintilianus* eszményét, — mert ennek megbeszélése célja sorainknak, — helyesen méltányolhassuk s hogy jobban megérthessük, két dologra kell kiterjeszkednünk. Ösmernünk kell azt a *keretet* első sorban, melybe az *orator perfectus* képe pontosan beillik; tudnunk kell másodsor az, hogy az elmélet terén minő *előzmények* értették meg *Quintilianussal*, hogy a művelt római embernek épen azok tessik leglényegesebb jellemvonásait, melyekkel ő eszményét felruházta.

«A római nép a világ legbüszkébb, legmerészebb, legügyesebb kormányzat alatt élő, elveihez mindig hű, legmunkásabb népe volt.» Így jellemzi *Bossuet*, a híres francia történetbölcselő (*Discours sur l'histoire univers. Garniers Frères. 382. l.*) az ókor e csodálatos nemzetét. A római jellemnek két legfontosabb alkotórésze a *munkásság* és *szabadság*; annak alapja a mély és tiszta erkölcsi érzék, ez táplálója és ambíciójának létföltétele összes törekvéseiben, tetteiben. Szabadságból élt, szabadságért lángholt, és szerette hazáját nagyra és dicsőnek látni, de érette kész is volt minden áldozatra. Minden cselekedete és kívánsága Rómának és hazájának örökkévalóságára irányult. Jogait épen azért nagyra becsüli, kötelességeinek híven áll, ez teszi méltóvá a «*civis Romanus*» díszes elnevezésre és büszkévé. Nagy érzéke volt a gyakorlatiasság iránt, mindent a szerint mérlegel, tesz és fogad el, a mint egyéni vagy nemzeti érdekének használ vagy árt. Még a tudományt sem fogadja el, ha ez a nemzet romlására szolgálhatna: 161-be kiűzi könnyelmű életre vezérlő görög bölcseket. De midőn az idők folyása megérteti vele, hogy *műveltség* nélkül nem állhatja ki a nemes versenyt görög szomszédjával, megirigyli görög testvérének szellemi nagyságát, Athénbe küldi fiait és az öreg Cato vén korában kezdi a tőle annyira utált és gyűlölt nép nyelvét tanulni. Kevés időbe telik s műveltség tekintetében is megállja helyét; Ciceróban már a legszebb harmoniában tárul elénk a római és görög műveltség. Látszik, hogy csak eredetében görög e műveltség, de tiszta római a gyakorlati életre vonatkoztatva (V. ö. Willmann: *Didaktik, 1882, I, 12. §.*). A hiú tudáskosságot mindvégig megvetette; Róma fia mindig komoly oldaláról fogta fel az életet. A görög szellemes és ábrándos természetű, elmélyed eszményi bölcséletében, a boldogság zavartalan élvezete jobbainak célja — vége; a római lelkülete a puritán egyszerűség, szinte prózaian élelmes, a tudományt és művészetet méltatlannak (*leviora studia*) tartja a komoly férfiúhoz, az *otium Græcum* ösmeretlen volt előtte; érzi világtörténeti missióját, gyakorlati felfogásánál csak történeti érzéke nagyobb. Kegyelettel csügg ősei emlékeinek nagyságán, a hagyományyal, ősei intézményeivel nem mer szakítani. A római polgár szabad idejében szántott; egyébiránt politikus fej, ki a forumon intézi ügyeit, vagy a harczban mutatja ki erejét és céljait. Róma az egyéniség megteremtője, a mennyiben az egyént mint polgárt érvényre emelte és különös, hogy görög és nem inkább római mondta, hogy az ember politikai állat, *ζῷον πολιτικόν*. (Csengeri, *Catullus. 6. K. 105 sz.*). Politikai jogainak gyakorlása a *forumon*, a *curiában* és *comitiumon* történt. Ez a két hely volt az államférfniú erények nevelőintézete; a forum volt általában Róma életének lüktetője. Ide vonzotta és utalta a rómaid minden: nemzeti érzésük, tehetségük, köztársasági intézményeik, a felösmert világuralomra való törekvésük, szóval nyilvános életük minden mozzanata. Ezért oly

fontos a forum a római nevelésben is. A fari posse, az ékesszólásban való járatosság legszebb ajánlólevél a római életben. A forum története egy a római nagyság és hanyatlás történetével, mert itt beszélték meg az állami élet minden eseményét és nyilvánulásait, itt határoztak a béke és háboru felől a büszke és nemes senatorok, kiket Pyrrhus követei istenek gyülekezetének mondtak. A római köztársaság itt élte le legszebb és legfényesebb napjait. A beszéd hatalmát Görögország után Róma ismerte fel először; a római katonának nem Tyrtaios-dal, hanem commando kellett, s a nép, mely határozni kívánt, elvárta, hogy az úgyről részletesen értesítsék, az igazságról meggyőzzék. Rómában, épen mint Athénben, minden a néptől függött, s a nép a beszédétől» (Fénelon); a beszéd nagy hatalom volt békében, háboruban egyaránt. Platon a szónoklatot a lélek vezetésének mondtotta, mely beszéd által történik (*τέχνη ψυχαγωγία τις διὰ λόγων* Phai dr. p. 261.); Quintilianus pedig azt mondja: «*oratio, qua nihil præstantius homini dedit providentia*». (I., 10, 17.)

(Folytatása köv.)

BIHARI F. IMMÁNUEL

FRANCZIA TANÁRJELÖLTJEINK FIGYELMÉBE.

Már több ízben volt alkalmunk az itteni egyetemek ujonnan nyert autonómiájával járó új gradusokról szólni. A lefolyt tanévben majdnem mind a 16 francia egyetem azon volt, hogy az állami vizsgálatok mellett, melyek nem változtak, ugy a francziák, mint az idegenek számára oly diplomákat léptessenek életbe, melyek azt bizonyítják, hogy az illető egyes tudományos vizsgálatoknak eleget tett, a nélkül, hogy ezek alapján az államtól fizetéssel járó alkalmazást kérhetne.

Az idegen tanulók száma a párisi bölcsészeti karon eléggé nagy. A Faculté des sciences több rendbeli diplomát bocsát rendelkezésükre, de a Faculté des Lettres eddig csakis a doctoratum nyújtja, mely a *doctorat* és *lettres*-től ugyan lényegesen különbözik, valamivel egyszerűbb is, de még mindig egy nagyobb nyomtatott munka benyújtásával jár. Eddig csak ketten jelentkeztek e gradus elnyerésére.

Ezen tudományos cím mellé ugyancsak a Faculté des Lettres minap egy új gradust léptetett életbe, mely főleg praktikus jellegénél fogva arra van hivatva, hogy a külföldön francia nyelvet és irodalmat tanító férfiak elnyerhessék és a mely, véleményünk szerint, a legjobb biztosíték volna, hogy az illető nemcsak tudományosan képzett ember, de gyakorlatilag is képes a francia nyelvet tanítani. Ki ne érezné, hogy a modern nyelvi tanításban a tudomány még nem elegendő s hogy a